

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Кафедра освітології та інноваційної педагогіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут публічного управління
та державної служби
Кафедра публічної політики
Інститут досліджень безпеки Європейського Союзу (Франція)
Гранадський університет (Іспанія)
Жешувський університет (Республіка Польща)
Університет третього віку в Громадкі (Республіка Польща)
Європейський інститут безперервної освіти (Словацька Республіка)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)
Університет імені Неджметтіна Ербакана (Туреччина)
Державний університет в Гуарапуаві (Бразилія)

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

20–21 травня 2022 року

Харків
2022

ББК 74.58+74.20+88.40+88.840

УДК 37.013.77:[378+373.5]

П86

Редакційна колегія:

Балацинова А. Д. – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Васильєва С. О. – д-р пед. наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ворожбіт-Горбатюк В. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Кін О. М. – д-р пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Лупаренко С. Є. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Попова О. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Рогова Т. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Собченко Т. М. – д-р пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ткачова Н. О. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Цапко А. М. – канд. пед. наук, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Відповідальність за зміст, стилістику, орфографію та пунктуацію статей несуть автори

*Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол №7 від 20.07.2022 року)*

Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 20–21 травня 2022 р.) / за ред. Боярської-Хоменко А. В., Попової О. В. ; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. 498 с.

У збірнику відображено психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої школи в умовах сучасних викликів. Він містить результати досліджень учених, викладачів, учителів, наукові пошуки докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти з питань методології, історичного та компаративного дискурсу розвитку педагогічної науки; організаційних, дидактичних і методичних засад реалізації дистанційного та змішаного навчання; педагогічних засад інклюзивної освіти; інновацій в освіті; розвитку загальної і вищої освіти; освіти дорослих; цифрових трансформацій в публічному управлінні та адмініструванні.

Матеріали стануть у нагоді науковцям, докторантам, аспірантам, викладачам, здобувачам вищих закладів освіти, практичним працівникам у галузі освіти.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРИЧНИЙ І КОМПАРАТИВНИЙ ДИСКУРС РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Ваховський Л. Ц.	12
Індукція і дедукція як пізнавальні процедури в дослідженнях з історії освіти і педагогічної думки	
Гончарова О. М.	15
Освітні програми у сфері туризму французьких закладів вищої освіти	
Горєлова М. А.	19
Провідні технології організації навчання студентів у США	
Докучаєва В. В.	23
Інжиніринг як інструмент дослідження в галузі освіти	
Друганова О. М., Гусенко К. В.	27
Актуальність ідей К. Д. Ушинського в парадигмі сучасної української школи	
Зарудна І. А.	30
Суть терміну «компетентність» у законодавстві про освіту України та Європейського Союзу	
Zaťko Jozef	33
Development of Cooperation between Educational Institutions in the European Union as a Network Activity	
Золотухіна С. Т.	36
Наскрізне виховання як складова педагогічного процесу в історичному дискурсі	
Кабусь Н. Д., Мартинюк І. М., Погребняк Т. Д.	40
Зарубіжний досвід надання соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та цивільному населенню в зоні збройних конфліктів	
Костенко О. В.	44
Метод кодування за Grounded Theory Methodology в процесі проєктування дослідницького дизайну історико-педагогічного дослідження	
Madsen S. S., Krasin S., Krasina H., Khodykina Y.	47
Cross-Sectional Studies of Ukrainian and Norwegian Pre-Service Early Childhood Education Teachers' Digital Practices	
Магілін О. В.	55
Система закладів військової освіти Латвії	
Marchenko O., Barannyk M., Zhovtonizhko I.	59
Peculiarities of Teaching the Fundamentals of Comparative Pedagogy to Graduates of the Scientific Degree "Doctor of Philosophy" in the Specialty of "Educational, Pedagogical Sciences"	

НАСКРІЗНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Золотухіна С. Т.

докторка педагогічних наук, професорка

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

У статті розкрито витoki ідеї наскрізного виховання, показано особливості її розвитку у різних часових вимірах. З'ясовано, що ідея наскрізного виховання, як складової педагогічного процесу, бере початок з давніх-давен, починаючи з усвідомлення особливої ролі виховання у формуванні особистості, визначення виховного потенціалу процесу навчання, його форм, методів, засобів; обґрунтування виховної сили освіти взагалі.

Ключові слова: *витoki, наскрізне виховання, виховний потенціал освіти, виховуюче навчання, цінності.*

The origins of the idea of cross-cutting upbringing have been revealed in the article. The specific features of development of this idea in different time dimensions have been shown. It has been found that the idea of cross-cutting upbringing as a part of pedagogical process originates from ancient times, starting with the awareness of the special role of upbringing in the formation of personality, determining the upbringing potential of training, forms, methods and means of it and substantiation of upbringing power of education, on the whole.

Key words: *origins, cross-cutting upbringing, upbringing potential of education, upbringing training, values.*

Одним із провідних принципів реформування вітчизняної освіти в сучасних умовах визначено «виховання на цінностях», що має на меті «формування ціннісних ставлень і суджень, які слугують базою для успішної взаємодії особистості з суспільством» [4]. Реалізація зазначеного принципу передбачає запровадження наскрізного виховання. Термін увійшов у науковий обіг з прийняттям Концепції НУШ.

Суть наскрізного виховання полягає, по-перше, у тому, що виховний процес як невід'ємна складова освітнього процесу, орієнтується на загальнолюдські, зокрема, морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичні (демократія, повага до рідної мови, культури, закону, патріотизм, відповідальність тощо) цінності [4].

По-друге, наскрізне виховання – це процес, що пронизує всі сторони суспільного життя особистості, передбачає задіяння і урахування її досвіду: максимальне використання виховних можливостей цілісного педагогічного процесу, залучення батьків до взаємодії зі школою на засадах партнерства, організацію тісного співробітництва з позашкільними закладами, громадами, створення виховного середовища.

Реалізація наскрізного виховання вимагає запровадження комплексу заходів, зокрема, формування нової філософії освіти, нового змісту виховання, розробки

програм виховання цінностей за віком, ціннісно-виховних орієнтирів виховання; збагачення змісту освіти системою цінностей; виявлення наскрізних цінностей; охоплення вихованням не тільки всіх вікових категорій здобувачів освіти, а й всіх сфер розвитку особистості, а також максимального розкриття творчо-дослідницького, виховного потенціалу навчання і всього педагогічного процесу.

Незважаючи на актуальність, ця проблема на сьогодні недостатньо досліджена. Існують поодинокі публікації теоретико-методичного (Т. Гавлітіна), інструктивного (Л. Гриневич) спрямування, а також з представлення досвіду шкіл окремих регіонів у цьому напрямі.

Близькими до порушеної проблеми є ґрунтовні публікації філософсько-педагогічного характеру стосовно суті понять «цінності», «виховання», досвіду їх формування у закладах освіти (В. Гриньова, О. Іонова, М. Култаєва, О. Попова, Н. Ткачова, Н. Тнагова, А. Троцько, М. Ящук та ін.).

У контексті проблеми наскрізного виховання привертають увагу праці, присвячені створенню освітньо-розвивального (Л. Карпова), виховного (С. Омельченко) середовища.

Однак наскрізне виховання як науково-практична проблема потребує виваженого підходу до її розв'язання з різних сторін: теоретичного аналізу, визначення відповідних завдань, напрямів, норм, методів, з'ясування і розробки методичного супроводу, забезпечення даного процесу, а також підготовки вчителя, спроможного реалізувати виховання на цінностях.

Як відомо, кожне явище, ідея, концепція мають свою історію, досвід, творче використання яких здебільшого впливає на якість, результати сучасних процесів.

Наскрізне виховання як складова педагогічного процесу за своїм призначенням, механізмом реалізації близьке до понять «виховуюче навчання», «виховний потенціал навчання», які використовувалися, досліджувалися в різні періоди розвитку вітчизняної педагогічної науки і шкільництва і розкривали роль і суть виховання в цілісному педагогічному процесі.

Зазначимо, що в історії розвитку педагогічної освіти і шкільництва проблема взаємодії, взаємозалежності виховання і навчання, виховання і освіти, виховання і розвитку особистості завжди привертало увагу педагогів, письменників, громадських діячів. Усвідомлюючи роль виховання у формуванні особистості (якостей, стосунків, поведінки, цінностей) відповідно до запитів суспільства, вони розкривали шляхи його реалізації в процесі навчання, в умовах родинної взаємодії, самоосвіти тощо.

Підкреслимо, що кожна епоха висувала свої пріоритети, але у всі віки залишалися незмінними загальнолюдські, християнські цінності, серед яких особливе місце займали цінності любові до Батьківщини, рідної мови, патріотизм, демократія, свобода тощо. Так, з давніх-давен помічено унікальну силу окремих виховних засобів. Про особливу роль виховання у формуванні моральних якостей-цінностей свідчить «Повість временных лет», у якій Нестор виступає як перший історик давньоруської школи. Він уже в ті часи звернув увагу на можливості засобів виховання «божого дотримання», «книжкової прихильності», «доброчесності», «вірності клятві», «милосердя» тощо.

Звернення до історико-педагогічних джерел, що засвідчують розвиток освіти в період Київської Русі (IX–XIII ст.) дозволяє констатувати, що вже в ті часи зароджувалася ідея єдності і гармонії виховання і навчання.

У період Українського відродження, як свідчить аналіз статутів братських шкіл, пріоритетними цінностями стають почуття патріотизму, національної свідомості, гідності, гуманізму; вірність народним традиціям, мові, культурі тощо.

Саме в цей період було звернено увагу на виховну роль у процесі навчання книг, підручників, посібників, книжок для домашнього читання тощо. Виховний потенціал книжок реалізовувався за рахунок насиченості їх моральними сентенціями, формою викладення матеріалу: не тільки катехізичного, а й діалогового, високохудожнього оформлення книги, а це залежало, як правило, від майстерності автора, його культури, освіченості.

Ідея наскрізного виховання набула більших обрисів у XVIII столітті. Про це свідчить аналіз спадщини Г. С. Сковороди. Як прихильник виховання на основі вітчизняного досвіду, він закликав виховувати людину у гармонії розумового, морального і фізичного виховання. Головне, підкреслював філософ і педагог, виховати в людині такі цінності, як гідність, вдячність, працьовитість як основу її життя, любов до Батьківщини, почуття дружби, потребу в самоосвіті, саморозвитку. А це можливо, за його переконанням, через «науку», «навчання», «самостійну роботу» та через педагогічний процес.

Такої ж думки дотримувалися і інші просвітяни: Ф. Прокопович, С. Калиновський, Й. Крюковський, Є. Славинецький та ін. Вони не тільки проголошували ідею особливої значущості виховання цінностей, а й на практиці намагалися реалізувати її, використовуючи різні способи, методи, прийоми.

Саме в цей час посилилась роль народної педагогіки як «багатотомного усного підручника навчання і виховання», як самостійного засобу виховання. Використання народної педагогіки в процесі навчання, підкреслював М. Стельмахович, сприяє формуванню у дітей правильних уявлень про явища навколишнього життя, розвитку пізнавальних психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, уявлення, мислення, мовлення), розвитку допитливості, кмітливості і розумових здібностей, інтелектуальних умінь і навиків [6].

Підкреслимо, що народна педагогіка містила в собі могутню силу для виховання загальнолюдських цінностей. Наприклад, історична пісенність, народна поезія, прислів'я, поговірки цього періоду досягли вершин, піднімалися до яскравих узагальнень патріотичного змісту.

Розквіт ідеї особливої ролі виховання як складової педагогічного процесу відбувся в XIX ст., коли саме і з'явився термін «виховуюче навчання», який започатковано німецьким педагогом І. Гербартом на початку XIX ст. (1807 р.) і розумівся як органічне поєднання навчання і виховання в єдиний складний процес.

У вітчизняній педагогіці введення терміну в науковий обіг відбувається у 70-ті роки XIX ст. у працях С. Миропольського («Ідея виховуючого навчання в застосуванні до народної школи»), В. Стоюніна («Про виховання»), М. Буканова («Основні психологічні поняття. Виховуюче навчання», «Ідеали і засоби морального впливу і виховуючого навчання на учнів»).

Думка про важливість виховання християнських цінностей, моральних розумових якостей пронизувала всі твори і промови українських педагогів, письменників Б. Грінченка, О. Духновича, Ю. Федьковича та ін. Доводилася необхідність і можливість максимальної реалізації педагогічного процесу (П. Каптерев) для досягнення цієї мети.

Зазначимо, що саме в цей період з'явилися публікації, автори яких не тільки констатували виховну силу науки, конкретних предметів, а й визначали умови, за яких ця сила буде реалізована і надасть очікувані результати.

У XIX ст. визначилися основні напрями реалізації виховного потенціалу педагогічного процесу:

- розкриття виховної ролі освіти в цілому, конкретних предметів, які впливають на світогляд дитини, «прямо вводять у світ моральних ідей і відкривають широкий простір» (К. Ушинський);
- використання можливостей методів навчання для розвитку розумових і моральних якостей (пізнавальна активність, інтерес, самостійність, наполегливість, працьовитість, відповідальність);
- застосування освітньо-виховних можливостей навчальних засобів: підручників, читанок, посібників тощо, які мали обов'язково відповідати вимогам щодо змісту, оформлення, форми подання матеріалу;
- урахування рівня підготовки і педагогічної майстерності вчителя.

Отже, наскрізне виховання розуміємо як таке, що пронизує, охоплює всі сфери суспільного життя дитини (заклад освіти, родина, позашкільні установи, Громада, навколишнє середовище), «вступаючи у взаємодію», розкриває, використовує виховний потенціал кожної з них, вирішує конкретні завдання, що відповідають сучасним вимогам, і реалізується безперервно упродовж життя.

З'ясовано, що наскрізне виховання має давні корені завдяки особливій взаємодії і взаємозв'язку з усіма факторами формування і впливу на особистість (освіта, розвиток, середовище, родина тощо).

Установлено, що історія розвитку педагогічної науки і практики презентує унікальну роль і значення виховання у структурі педагогічного процесу як його складової.

Список використаних джерел

1. Тавлетіна Т. Наскрізне виховання цінностей у Новій українській школі. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2. С. 141–146.
2. Золотухіна С. Т., Фазан В. В., Макаренко В. В. Традиції та новації у педагогічній діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 50. С. 65–74.
3. Іонова О. М., Золотухіна С. Т., Лупаренко С. Є. Актуальні цінності сучасної європейської освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 76. Т. 1. С. 42–46.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 27/10 2016.
5. Свод уставов ученых учреждений и учебных заведений ведомства Министерства народного Просвещения. 1893. 205 с.
6. Стельмахович М. І. Народна педагогіка. Київ : Рад. шк., 1985. 312 с.